

ÜKS

Oli juulikuu neljapäev. Tol pärastlõunal sõitsid Leonard ja Virginia Woolf Londonist Cambridge'i külla oma noortele sõpradele Barbara ja Victor Rothschildile¹. Rothschildid olid detsembris abiellunud. Nad elasid suures vanas hallis majas, mida kutsuti Merton Halliks. Kui Woolfid kohale jõudsid, ootas Barbara neid väljas. Ta istus muruplatsil tooli peal ja tema kaunist nägu varjas lai õlgkübar. Woolfid tundsid teda juba sest ajast, kui ta laps oli. Nüüd aga ootas ta ise last.

Teelauas olid nad kolmekesi, Victor tegi uinakut. Värske limonaad – soovi korral džinniga – ja värsked õhukesed võileivad. Tuba oli täis suurtesse alabasterkaussidesse seatud lilli. Üks sisse pääsenud mesilane lendas muudkui kausilt kausile, punaselt roosilt kollasele, ja sumises otsustusvõimetult. Ka Barbara ei suutnud otsustada. Mis panna nimeks, kui sünnib poiss? Mis panna nimeks, kui sünnib tüdruk? Ta pidi koos Victoriga varsti välismaale minema – kus nad küll võiksid peatuda? Siis ühines nendega uinakust õhetav ja särasilmne Victor, kes tahtis neile väga aeda näidata. Virginiale, kes oli aedade suhtes väga nõudlik, see eriti ei meeldinud („peenrad nagu tartaletid... pretensioonikalt hooletusse jäetud aed,“ pilkas ta seda kaks päeva hiljem oma päevikus.)

Sel ajal kui nad kitsastel radadel jalutasid – Virginia ja Victor ees, nende taga Barbara ja Leonard –, veeres pärastlõuna õhtusse. Päev oli olnud kõrvetav. Nüüd puhus mõnusalt niiske tuul ja ööbik hakkas laulma. Kahe tumeda jalaka vahel rippuv päike värises nagu löögist toibuv gong. Oleks olnud kahju tупpa minna, nii et nad sõid õhtust muruplatsil, sellal kui varjud tumenesid ja taevas omandas aina erinevaid tumesiniseid toone. Kui esimesed tähed nähtavale ilmusid, jäi ööbik vait, nagu oleks just seda oodates laulnudki.

Õhtusöök oli rikkalik. Leonard sõi mõnuga, kiitis kala, liha ja veini. Aga kuigi Virginia imetles kostitamise külluslikkust, sõi ta aeglaselt ja isutult. Selles polnud midagi tavatut; Virginia pidi end sageli sööma

¹ Barbara Judith Hutchinson (1911–1989) ja Nathaniel Mayer Victor Rothschild (1910–1990). – *Siin ja edaspidi tõlkija märkused.*

sundima. Kuid kui Leonard kala kiitis, kiitis seda ka Virginia. Kui mees ütles, et tema karbonaaditükk on täiuslik, ütles naine, et tema oma samuti. Ja kui mees võttis lonksu veini ja kuulutas selle suurepäraseks, noogutas naine nõusoleku märgiks, kuigi polnud veel oma klaasist lonksugi võtnud. Nende võõrustamiseks oli nähtud palju vaeva, ja sellise hoole eest peab tänulik olema.

Kuigi Virginia osales vestluses ja kuulis igat sõna, pani ta kogu aeg tähele, mis nende ümber toimus. Kirjanik, ütles ta isa vana sõber Henry James², peab kõike märkama. (Seda reeglit järgis Virginia nii innukalt, et Leonard pidi teda vahetevahel noomima, kui ta avalikus kohas midagi pingsalt vaatama jäi.) Muutuv valgus, taeva muutlikud värvid, tihase ja nahkhiire lend, kas ööbik laulis või mitte – Virginia eest ei jäänud midagi varjule. Nad sõid parasjagu magustoitu – maasikaid vahukoorega –, kui talle murul miski silma jäi. Mingi loomake, väike ja hall. Aga kes? Virginia kissitas silmi ja üritas seda ümbritsevast eristada. Orav, arvas ta. Aga ei: loom oli umbes oravasuurune, kuid ei liikunud nagu orav. See olevus hiilis, täheldas Virginia, mida oravad ei tee. Ei, see polnud orava vilgas hüplik sibamine. On see rott? mõtles ta, märgates hirmujudinaga looma pikka peenikest saba. Siiski mitte. Sel polnud roti eksimatult äratuntavat küürus silueti. Võis see siis olla kass? Väga väike kass – kassipoeg? Virginiale meenus, et varem, kui nad teed jõid, oli ta ühte kassi näinud ning lugenud kokku neli aias müra- vat kassipoega. Aga ükski neist ei olnud tema mäletamist mööda hall.

See polnud kassipoeg. See oli...

„Marmosett.“

Victor ütles selle sõna samal hetkel, kui Virginia seda ise öelda tahtis. Virginia lapsepõlvkodus Kensingtonis elanud lemmikloomade seas oli olnud ka üks marmosett. Aga sellest oli kaua aega möödas ja Virginial oli see juba peaaegu meelest läinud.

Nüüd võttis Victor oma taldriku ja pani maha. Ta laksutas keelt. „Mitz!“ hüüdis ta. „Tule siia, Mitz! Tule, tule!“ Ja Mitz tuli – mitte üle muru hüpates, nagu oleks oodata võinud, vaid aeglaselt, kõheldes, justkui mänguasi, mida nõõrist tõmmati.

„Kahjuks pole tema tervis kuigi hea,“ ütles Victor. „Ilmselt on tal rahhiit.“

2 Ameerika-inglise kirjanik Henry James (1843–1916).

Kui väike ta oli! Pisike ahvihakatis. Ta oleks peopessa ära mahtunud nagu karvapall. Pea polnud suurem kui kreeka pähkel, silmad nagu kaks musta seemet ja ninasõõrmed imetillukesed – nagu nõelaga torgatud. Ta kasukas oli suuremalt jaolt hall – oravakarva –, aga pea külgedelt ja kuklalt kasvasid välja mõned heledamad tutid (peab ütlema, et need jätsid üsna klouniliku mulje). Ta haaras ühe maasika käppade vahele ja toppis selle suhu. Ta sõi nii kiiresti, et ei jõudnud toitu nautida, heites kiireid pilke paremale-vasakule, justkui kardaks, et rohu seest võib välja ilmuda mõni elukas, kes selle temalt ära napsab. Nüüd oli tal terve nägu vahukoorega koos. Ta võttis ikka veel mäludes uue marja ja hakkas seda suhu toppima. Teised naersid, aga Virginia vaatas kõrvale. Aplus oli talle vastumeelne. („Mulle ei meeldi ahnus, millega mõned inimesed näsutavad & mäluvad & sousti riibuvad,“ kirjutas ta kunagi oma päevikusse, valades teatud õhtusöögikülalise peale viha välja.) Aga Virginia oli liiga võlutud, et pilku kauaks kõrvale pöörata. Selles paljas väikses näos oli midagi inimlikku, liiga inimlikku – Virginia oli alati arvanud, et haldjate näod võiksid ehk sellised välja näha. Haldja nägu, närilise keha ja saba – see kombinatsioon tegi Mitzist tõelise imeeluka. Teda vaadates võis mõelda: „Kui kentsakas.“ Ja juba järgmisel hetkel: „Kui armas.“ Aga siis jälle: „Kui kentsakas.“

„Kust ta pärit on?“ uuris Leonard.

„Pärit on ta Lõuna-Ameerikast,“ vastas Victor. „Mina leidsin ta vanakraamipoest. Otsin ta Barbarale.“ Barbara ei kostnud selle peale midagi, aga silmade pööritamine rääkis enda eest. Virginia sai aru. Isegi terve ahv oleks olnud lapseootel naisele üsna veider kingitus. Aga veel *haiglane* ahv...

„Teate, mis selle liigi puhul naljakas on,“ ütles Victor, kellele vahest samuti tol hetkel ta naise seisund meenus. „Isased aitavad emastel sünnitada.“

Virginial jäi suu ammuli. Uskumatu pilt kerkis silme ette. „Kuidas... mis...?“

„*Meie* ei usu, et *meie* seda teada tahame,“ pistis Barbara vahele, pööritades jälle silmi ja patsutades õrnalt oma ümarat keskkoha (laps pidi sündima septembris).

Teener tuli lauda koristama. Virginia märkas Leonardi poole vaadates, et mees kortsutab kulmu, ja teadis enda arvates täpselt, millest ta mõtleb: vanakraamipoest! Mida see vaene olevus küll vanakraamipoes

tegi? Victoril oli õigus: Mitz oli haige. See kõhklev kõnnak tähendas ilmselt tõesti rahhiiti. Loomakese karv polnud nii läikiv, kui oleks pidanud, vaid kare ja kuivavõitu, mõni üksik kiilas laik siin-seal, kus võisid olla paranevad haavandid. Tema kaela ümbritsev karv oli kulunud ja nahk ära hõõrutud. Tundub, et Mitzi oli kunagi ketis hoitud...

Marjad alla kugistanud ja iga viimse kui piisa vahukoort ära limpsinud, tõi Mitz kuuldavale häälistsuste jada – kileda vadistava pärdikulause, mis lõpus kerkis nagu küsimus. Kuna keegi sellest aru ei saanud, ei osatud ka vastata. Ta uuris neid nelja hämarduva taeva taustal hõljuvat nägu, ja see, mida ta tahtis, näis peituvat Leonardi omas, pikas, saledas ja luidras. Mitz hüppas talle sülle.

„Said endale sõbra,“ nentis Barbara. Ja Victor lisas: „Ma pole kunagi näinud, et ta kellegi nii ruttu omaks võtaks.“

See ei üllatanud Virginiat. Woolfid (või Woolvid, nagu neid tavaliselt kutsuti³) olid abielus olnud kakskümmend kaks aastat ning kahekümne kahe aasta jooksul oli Virginia mitmel korral olnud tunnistajaks sellele, kuidas loomad tema abikaasasse kiindusid. Leonard armastas loomi väga, ja kui ta oleks leidnud vanakraamipoes vaevleva haige ahvipärdiku, oleks ta selle kindlasti ära päästnud, just nagu Victor. Aga Virginia oli kindel selleski, et mees poleks iial püüdnud loomakest kellelegi kingituse pähe sokutada.

Mitz mõnules Leonardi põlvel. Mees silitas sõrmeotsa ringjate liigutustega tema pead ja paistis, et Mitzile meeldis see. Ta silmad vajusid kinni. Ta keeras saba tihedalt enda ümber. Ta vajus unne.

Toodi brändit. Leonard süütas piibu ja Victor sigari. Vestlus jätkus. See oli tol õhtul enamjaolt tõsine ning jõudis ikka ja jälle ringiga tagasi – nagu kindlasti mitmete teistegi õhtusöögilaudade ümber – sama teema juurde. Saksamaal oli kolm nädalat tagasi tapetud sadu inimesi. Sellega said kinnitust paljude inimeste kõige suuremad hirmud Hitleri suhtes, kes oli eelmisel aastal võimule tulnud. Neil päevil mõlkus sõjaohu kõigil mõttes. 1914. aastal alanud sõda oli Woolfide jaoks valus mälestus. Üks Leonardi vend hukkus ja teine sai raskelt vigastada (samal rünnakus, nagu selgus, ja samast mürsust). Veel üks selline sõda nagu 1914. aasta oma, ütles Leonard, ja tsivilisatsioon hävitatakse.

³ Inglise keeles on sõna *wolf* (hunt) mitmus *wolves*. Perekonnanime Woolf korrektne mitmus oleks Woolfs, kuid siin on vihjatud, et sageli valiti suupärasem Woolves.

Tuul, mis neid söömise ajal jahutanud oli, muutus lõikavamaks. Barbara tõmbas salli tihedamalt ümber. Virginia võttis kampsuni õlgadele. Majas käisid teenijad ühest toast teise, sulgesid aknaid ja tõmbasid kardinaid ette. Mitz matsutas magades suud – ehk nägi ta unes vahukoorega marju?

Leonard vaatas kella. „Taevake,“ hüüatas ta. Kell oli kümme läbi. Woolfidel oli aeg minna. Leonard tõusis, äratades sellega Mitzi, ja kui ta püüdis ahvi maha panna, klammerdus too algul tema varruka, siis püksisääre, viimaks kinga külge.

„Tundub, et ta on armunud,“ muheles Victor, ja kõik naersid.

Enne kui Woolfid koju sõitsid, juhatati nad veel kord majja, et neile raamatukogu näidata. Victoril oli suurepärase kollektsioon, sealhulgas nii mõnedki punasesse safiani köidetud haruldased väljaanded. Woolfid imetlesid ühte Wordsworthi köidet ja „Gulliveri reise“ esitrükki. Enamik neist raamatutest oli hiljuti ostetud – just Virginia „Tavalugeja“ oli temas bibliofiili äratanud, ütles Victor. Virginia pidas jälle suu, jättes kriitika oma päeviku jaoks: „Ah, aga nii ju ei loeta... Liiga lihtne; istud muudkui Sotheby’se oksjonil.“

Teel tagasi Londonisse Virginia aina haigutas. Tavaliselt ei jäänud nad nii kauaks välja. Nad rääkisid möödunud õhtust ja viskasid sõprade üle nalja (küll nende aia, küll raamatute üle) – just sel moel, nagu rikkad inimesed, kes on kirjandusinimesi nii kenasti kostitanud, neid koduteel arvavad tegevast. Siiski võis Rothschilde mitmel põhjusel kadestada. Mitte nende rikkuse pärast, sest Woolfid põlgasid rikkust, vaid nende tuleviku, septembrikuus sündiva lapse, terve nende elu pärast, mis oli alles ees. Ühesõnaga: nooruse pärast.

Kakskümmend kaks aastat tagasi, kui nad abiellusid, arvasid Leonard ja Virginia, et ka nemad saavad lapsi.

Nad sõitsid, auto katus alla keritud. Tee oli tühi, põllud mustad. Oli südaöö, 1934. aasta üheksateistkümnnes juuli.